

RAZVOJNA POT TURISTIČNE DEJAVNOSTI V ŠKOFJI LOKI

Prav letos poteka 100 let, kar so bile v Jugoslaviji ustanovljene prve turistične družbene organizacije. Rezultati dosedanjih raziskav kažejo, da so bila prva turistična društva v Jugoslaviji ustanovljena leta 1868, in sicer na Hvaru ter v Vrnjački banji. Kljub temu razvojna pot turistične dejavnosti niti v Jugoslaviji, niti v Sloveniji še ni raziskana. Pri nas poznamo pač nekaj posamičnih dejstev: v letu 1818 je Luka Čeč odkril nove dele Postojnske jame in nekaj let kasneje je bila v Postojni ustanovljena posebna jamska komisija. Na Bledu je leta 1855 Švicar Arnold Rikli odprl posebno klimatsko zdravilišče. Še najbolj je poznan razvoj naših zdraviliških krajev, saj je Rogaška Slatina že pred leti praznovala 300-letnico svojega turističnega razvoja. Iz zgodovine turističnega razvoja v drugih krajih pa je znano le nekaj podrobnosti, celotne slike o razvoju takih turističnih krajev pa do danes nimamo. Zato smatramo, da je naša dolžnost vsaj nekoliko osvetliti razvoj turizma in z njim povezanih dejavnosti v Škofji Loki, ki ima prav na tem področju že bogato tradicijo, saj se lahko iz preteklosti mnogo koristnega naučimo in lahko bolj smotrno usmerjamo to dejavnost pri nas v bodočnosti.

Turizem, to je zapustitev stalnega bivališča in začasno bivanje izven njega v turističnih krajih z namenom rekreacije v najširšem pomenu besede, je sicer že zelo star družben pojav, na katerega so vezane tudi številne gospodarske dejavnosti. V sedanji obliki pa je turizem mlad pojav, star največ 100 do 150 let.

Do srede preteklega stoletja je prevladoval tako imenovani aristokratski turizem, to so bila potovanja redkih posameznikov z visoko kupno močjo. Ko pa je na osnovi Wattove iznajdbe parnega stroja leta 1807 Fulton zgradil prvi parnik in leta 1814 Stephenson prvo parno lokomotivo, se je začel v prometu preobrat, ki je bistveno vplival na razvoj turizma. Te spremembe so prišle do izraza, ko so stekle prve železnice, npr. na Gorenjskem po letu 1870. Med turisti so se začeli pojavljati tudi ljudje z nižjo kupno močjo, število turistov se je zato izredno povečalo in turistična dejavnost je posegla tudi v tiste kraje, ki prej niso bili obiskani.

Druga pomembna sprememba je nastala, ko se je med prometnimi sredstvi v začetku tega stoletja pojavil tudi avtomobil in ko so po 1. svetovni vojni bile zgrajene prve avtomobilske ceste. Tudi razvoj letalskega prometa med obema svetovnjima vojnama je bistveno vplival na količino turističnega prometa in na strukturo turistov.

Razvoj prometnih sredstev pa ni edini činitelj, ki je vplival na razvoj turizma. Morda so še bolj pomembni drugi faktorji, ki so povzročili, da je turistični promet tako hitro naraščal in da je moderni turizem zajel veliko večino prebivalstva. Med temi faktorji naj navedemo samo nekatere:

Z razvojem industrije in urbanizacije so se močno povečale potrebe po rekreaciji zunaj stalnega bivališča, v naravnem okolju, začela so se množična potovanja bodisi v zdraviliške, bodisi v gorske ali obmorske kraje. Obenem so se povečali dohodki, povečal se je življenjski standard in vedno večjemu številu ljudi je bilo omogočeno, da zadovolji prej luksuznim potrebam. V nekaj desetletjih je turizem postal skorajda življenjsko nujna potreba velikih množic, nastali so popolnoma novi turistični kraji, zgrajeno je bilo veliko število gostinskih objektov in podobno. Vse to je imelo pomemben odsev v gospodarskem kot v družbenem življenju posameznih krajev.

Danes živimo v času neverjetno hitre rasti turističnega prometa in v času avtomobilskega turizma, ki prinaša bistvene spremembe v strukturo turistov. Pred turistične kraje se postavljajo vsak dan nove naloge, ki jih je potrebno izpolniti, če hočemo ostati na turističnem trgu konkurenčni.

In turizma nikakor ne smemo gledati samo kot gospodarsko dejavnost, saj ima poleg ekonomske še vrsto drugih, marsikdaj pomembnejših funkcij. Turizem ima vse bolj važno vlogo v rekreaciji delovnih ljudi, vpliva na zdravstveno stanje in kulturno raven množic, razen tega pa zbližuje posameznike in narode in je pomemben faktor za mir v svetu.

V splošnem lahko trdimo, da se turizem ni pojavil in razmahnil zaradi gospodarskih razlogov. Pravzrok za milijonske migracije turistov ni ekonomski, gospodarstvo samo omogoča, da množice lahko zadovoljijo svojim potrebam po rekreaciji in potovanju. Razvojna pot turistične dejavnosti sicer deloma šteje v ekonomsko zgodovino, še bolj pomembno pa je razvoj turizma prištevati v splošno kulturno zgodovino. Če ne bi ljudje dosegli določene ravni v kulturi, ne bi bilo potrebe in želje po potovanju, oddihu, zabavi, športu in podobnem, torej tudi ne bi bilo turizma.

Prav v tem pogledu ima Škofja Loka zaradi svoje bogate kulturne dediščine izredne pogoje, zato skušajmo vsaj na kratko prikazati, kako se je razvijala turistična dejavnost pri nas v nekaterih najbolj značilnih razdobjih.

S kočijo v London

Pomota ne bo prevelika, če proglasimo za enega prvih škofjeloških turistov Jurija Guzelja (Balanta), ki je približno pred sto leti s svojo ženo Dorotejo v kočiji potoval v London.

Kot anekdoto so stari Ločani vedeli povedati, da so Jurija po vsem svetu spraševali, kakšni so kaj ljudje pri nas. Kaj tudi ne bi. Jurij je bil visok, postaven mož, žena lepa in brhka. Bila sta imeniten par pa tudi petična, sicer ne bi kar tako v London. Povsod sta zbujala pozornost. Angleži so zakonca občudovali zaradi imenitnosti, zaradi petičnosti, zaradi njune visoke rasti in Dorotejine stasitosti. Pa so vprašali, kje je Kranjska dežela in če so pri nas vsi ljudje tako visoki in vse ženske tako lepe?

Jurij, da bi se odrezal, jim je odgovoril, da so »ta veliki« ostali doma. Doroteja, kateri so Angleži dvorili, pa se namuzne, da Kranjci nikdar ne jemljejo na potovanje najlepših žensk.

Naši predniki in turizem

Naši predniki so že davno imeli smisel za turizem. Zavedali so se lepote kraja samega, ki je stalno privabljal obilo tujcev. Mesto je edinstveni spome-

nik srednjeveškega stavbarstva. Privlačno je za turiste, ki nimajo vsak dan prilike gledati take spomine iz davne preteklosti. Dve bistri reki, ena toplejša, druga čistejša, sta nudili domačim in tujim gostom prijetno kopanje. Bližnji gozdovi in senčni vrtovi pa dovolj hladne sence za sprehode in počitek.

V Loko so prihajali predvsem gostje iz Trsta, Gradca, Pulja in Zagreba. Tudi Italijani, Francozi, Švicarji in Nemci so bili redni poletni gostje našega mesta.

Takratni turisti niso iskali sonca. Značilno je, da so raje letoviščili v »hladni senčici«. Tržačani so bežali pred vročino in so se prišli hladit v loške vrtove.

Balantova sta prav gotovo videla mnogo lepega na svojem potovanju po »širnem svetu«. Lep senčni Balantov vrt ob Sori, ki je bil v preteklem stoletju pogodu posebno Tržačanom, je najbrž odsev potovanja loških turistov.

Bogatemu italijanskemu knezu Gozaniju se je lepota Škofje Loke in okolice tako priljubila, da se je več kot pred sto leti za stalno naselil v našem mestu.

V Vincarjih je kupil večje posestvo in nad poldrug hektar travnika, ki je danes last Loške tovarne hladilnikov. Na tem travniku je zasadil lep kostanjev drevored. Razprostiral se je od bivše brodarjeve hiše pri kapucinskem mostu do današnje vile »Anka« v Vincarjih, od tam do reke Selščice ter dalje ob bregu do Krevsovega mostu.

Pozneje je Gozani prodal svoje posestvo. Med drugim je prodal tudi svoje zemljišče v Vincarjih za 3800 goldinarjev takratnemu župniku Primožu Remicu, ki ga je kupil za župno nadarbino s kupno pogodbo od 24. 4. 1862.

Ločani so že zgodaj spoznali, da imajo od turizma precejšnje koristi. Da bi domače in tuje goste čimbolj privabljali, so jim skušali nuditi čim več udobnosti. Tako so že v prvem razdobju razvoja turizma v Evropi, v začetku leta 1873, ustanovili štiriindvajsetčlansko družbo, ki se je imenovala »Škofjeloška kopalniška družba«.

Škofjeloška kopalniška družba

Predsednik te družbe je bil prvi škofjeloški notar Janez Triller. Družba je 5. 2. 1873 kupila od mestnega župnika Primoža Remica, ki je tudi sam postal družabnik, za 5000 goldinarjev bivše Gozanijevo posestvo v Vincarjih. Na travniku, kjer je že obstajal drevored, je družba na prostoru današnje vile »Anka« zgradila kopalnišče s toplo vodo. Vodo, ki so jo dobivali iz vodnjaka, so segrevali za tiste kopalce, ki so zahtevali zlasti v zimskem času toplo kopal. Za ostale kopalce je družba zgradila pod kopalniščem ob bregu Selščice še trojne lesene »toplice«. Kopalci so se v njih po mili volji kopali, ločeno po spolih.

Nad kopalniščem je družba zgradila okrogel paviljon, zasenčen s petimi kostanji, ograjen in posut z belim peskom, v njem je kopalcem igrala godba. V hiši poleg kopalnišča je stanoval kopalniški paznik. Obiskovalcem je nudil vse potrebno perilo za kopanje in jim prodajal razna okrepčila.

Nad potjo proti Vincarjem je kopalniška družba napravila krasno, zasenčeno, še danes ohranjeno, toda že s travo zaraslo sprehajališče, tedaj posuto z belim peskom. Ob poti so bile klopi in miza. Od tod so imeli gostje v hladni senci prelep razgled prek Selške Sore, na bližnja rodovitna polja, na zelene

valovite hribe Lubnika, Križne gore, Planice, Sv. Jošta in Šmarjetne gore, vse do snežnikov Karavank in Kamniških Alp.

Žal je kopališka družba prekmalu prenehala. Preveč je bilo družabnikov, ki niso bili niti vsi v Loki, temveč so stanovali tudi v Ljubljani, Kranju, Kamniku in v Celovcu. Nesoglasje med družabniki je privedlo v velikansko škodo turizma do tega, da je bilo družbeno posestvo prodano na javni dražbi za 5556 goldinarjev in prisojeno s prisojilno listino od 6. 3. 1890 Janezu Kalanu iz Škofje Loke, to je sosedu — mlinarju Krevsu. Ta je kupil travnik predvsem za pridobivanje krme. Da ne bi kostanji zasenčili travnika, je takoj po nankuru posekal kostanje na njem. Danes so ostali od nekdanjega drevoreda le še kostanji na začetku poti v Vincarje in pri hiši Franca Lebna.

Po prodaji kopališča in travnika je nastal za več let zastoj v razvoju turizma in olepšave mesta. »Toplice« so bile samo še v Krevsovih »Benetkah« in pod Balantovim vrtom. Te toplice so obstajale le iz male lesene lope za slačenje in oblačenje kopalcev ter treh tramov, ki so kot pri kmečkih sušilnicah štrleli nad vodo in od katerih so bile spuščene v vodo velike rjuhe. Te naprave so ščitile kopalce, da ne bi bila prizadeta njihova sramežljivost. Stisnjeni in skriti med tri rjuhe in kopalno lopo so sicer lahko bredli vodo, plavati pa je bilo v teh toplicah nemogoče. Bili so ločeni po spolu in diskretno obdani z rjuhami.

Leta 1893 je zasvetila v Škofji Loki prva električna luč v Sloveniji. Kmalu potem so zgradili vodovode v Stari Loki, v nunskem samostanu in v Škofji Loki, ki so dovajali prebivalstvu čisto studenčnico, kar je po opuščnem kopališču in nastalem mrtvilu zopet nekoliko poživilo privlačnost Loke.

Olepševalno društvo

Leta 1895 je bil premeščen iz Sorice v Škofjo Loko učitelj Slavko Flis. Spoznal je naravne lepote in turistični pomen Škofje Loke in njene okolice. Ustanovil je Olepševalno društvo, ki je skrbelo za obnovo poti, sprehajališč in olepšavo mesta.

Olepševalno društvo je zgradilo novo kopališče. Lokacija je bila ponovno na Selščici pod grajskim obzidjem na poti v Vincarje, med kapucinskim mostom in današnjo tovarno »LTH«. Značilno je, da je bilo tudi to kopališče postavljeno v senco, pod košate kostanje ostanka Gozanijevega drevoreda. Imelo je svoj kopališki red in kopališki cenik. Tudi v tem kopališču so bili moški in ženske še strogo ločeni.

Olepševalno društvo je napravilo prijetna sprehajališča na poti od Grebenarja do Kobile, za grajskim zidom za gradom, od Vincarjev do Žeganega studenca, na Stari grad in od Starega gradu v Slepno dolino. Prirejalo je veselice na prostem, največkrat pri Žeganem studenčku ali v gozdičku za Kamnitnikom. Vsa sprehajališča so bila opremljena s klopami in mizami za čimboljše počutje sprehajalcev.

Slavko Flis je ostal predsednik Olepševalnega društva do svoje smrti. S pomočjo odbornikov in članstva je uspešno vodil društvo.

Kot priznanje temu prvemu boritelju za turizem so dali Ločani vklesati v skalo ob klopi na Flisovi poti njegovo ime.

Hudomušni loški študentje, od katerih je bil nekdo verjetno obširnejših dimenzij, pa so Flisa ovekovečili na sedežu klopi onkraj Grebenarja takole:

Preljubi Slavko Flis,
škoda je, keder nis'
b'lj široke klopi naridu,
de b' se člov'k komot usidu.

Sicer pravijo, da je bila mladina tiste čase »gulent« in so klopice na sprehajališčih ostale dolga leta nepoškodovane.

Propaganda

Predsednik Olepševalnega društva Slavko Flis je skrbel za propagando ter objavljajl že pred prvo svetovno vojno v dunajskem listu »Fremden Blatt« reklame za Škofjo Loko. V tem listu je objavljajl naslove vseh naših gostišč v Škofji Loki in Stari Loki, opozarjal na lepe izlete, na Crngrob in Strahlov grad z njegovo takratno muzejsko zbirko.

Zanimivo je njegovo poročilo v dunajskem listu, kje se oddajajo sobe za letoviščarje: v gostilni Deisinger 3 sobe, Guzelj 8 sob, Jamar 6 sob, Krona 2 sobi, Jelovčan v Stari Loki 3 sobe in Logonder v Stari Loki 3 sobe, skupaj 25 tujskih sob. Poleg tega je objavil tudi število sob pri privatnikih, ki so bile na voljo gostom: pri Flisu samem 2 sobi, kabinet in kuhinja, pri šolskem upravitelju Francetu Papa 2 sobi, kabinet in kuhinja, pri zdravniku dr. Arku 4 sobe, kabinet in kuhinja ter pri Lovru Sušniku 2 sobi.

Slavko Flis, ustanovitelj Olepševalnega društva
v Skofji Loki

Objavil je tudi takratne cene živil v Škofji Loki, ki so bile gotovo nižje kot v drugih letovišjih, da so služile za reklamo, ker jih sicer ne bi objavil. Takratne cene so bile za kilogram mesa 1,60 kron, telečje in svinjsko meso 1,80 kron, svinjska mast 1,40 kron, surovo maslo 2,40 kron in jajca 0,06 kron. Te cene so marsikaterega tujca že same privabile na oddih v ceneno Škofjo Loko.

Olepševalno društvo je vodilo točen seznam vseh tujskih sob in postelj. Po seznamu je bilo leta 1908 v Škofji Loki, Stari Loki in na Trati, brez privatnih sob, tujcem na voljo 76 sob s 132 posteljami. Cena sobe z eno posteljo je bila takrat 0,80 do 2 kroni na dan. Na mesec od 25 do 50 kron, soba z dvema posteljama pa 40 do 100 kron. Pri Logondru v Stari Loki je stalo celotno opremljeno stanovanje s tremi sobami in petimi posteljami, predsobo, kuhinjo in jedilno shrambo mesečno le 100 kron.

Pri takih cenah (začetna učiteljska plača je bila 66 kron mesečno) je razumljivo, zakaj so tujci takrat tako radi obiskovali prelepo Škofjo Loko in je trditev poznavalcev tistih časov, da je bila Loka letovišče takoj za Bledom, verjetna.

Gostilne

Konec devetnajstega stoletja in le z nekajletnim zastojem pa vse do prve svetovne vojne je bila turistična dejavnost zelo živahna. Lepota Loke, srednjeveški spomeniki, »toplice«, javno kopališče, senčni vrtovi, urejena sprehajališča s klopami, godba, veselice na prostem, prirodni parki in še in še, zlasti pa ugodne nizke cene in organizirana propaganda, so bili osnovni motivi za pridobivanje gostov. Da pa so letoviščarji v Loki tudi ostali, so imele glavno zaslugi dobre škofjeloške gostilne.

Tiste čase so gostilne med seboj tekmovali z dobro hrano in pijačo, solidno postrežbo in čistočo. Pravijo, da so bili prti vedno čisti, gostilničarji pa so vsakega gosta pozdravili pri mizi. Hiš, v katerih so bile loške gostilne, je bilo do štirideset in bi bilo zelo zanimivo, če bi nekdo to področje posebej opisal, ker je obširno in zahtevno. Če pa hočemo količkaj zvedeti o pripravljenosti gostinskih obratov za sprejem gostov v opisanem razdobju, ne gre drugače, da nekatere omenimo.

Gostilna pri »Soržu« na Glavnem trgu (v hiši današnje samopostrežne trgovine) je bila namenjena »boljšim« gostom. Lastnik gostilne, po poreklu Bavarec, je bil tudi lastnik pivovarne (Prajerce). Loško pivo pivovarnarja Georga Deisingerja, po domače Sorža, je bilo kvalitetno in je tekmovalo z Mayerjevim pivom v Kranju. Sorževo pivo in izvrstna kuhinja sta bila na najboljšem glasu. S prehodom skozi gostilno na vzhodno stran, v smeri proti Lontrgu, je bila velika veranda za goste, s prekrasnim razgledom na Snežnike, tik nje, kegljišče. Vsako leto, pred veliko nočjo je gostilničar postavil prenosljivo, pokrito verando na trg ob gostilni. Približno trideset gostov je lahko v njej posedalo in opazovalo življenje na trgu.

Loka je imela hotel, imenovan Štemarje ali Stemmerhof (današnji dijaški internat). Z njim je upravljala družina Danev, ki ga je vsako sezono pripravila predvsem za letoviščarje. Na Štemarjih je bil največji senčni vrt v Škofji Loki. Hotel, preblizu Balantove gostilne, namenjen letoviščarjem, izven sezone ni imel prometa.

Nepozabno imenitni narezki z edinstveno, na velike obroče na tenko narezano ogrsko salamo in sirom, so bili specialiteta poletja Balantove gostilne, pozimi pa bajna telečja pečenka. Na krasnem vrtu z lipovo senco, so tujci in Ločani uživali ob solidni postrežbi. Gostilna je imela kegljišče. Ena sama lipa, vključena v današnjo zgradbo »Transturist« objokuje sestrice, ki so padle za razvoj avtobusnega prometa.

Na začetku Grabna, je bila v hiši, ki z zahodno stranjo meji na Spodnji Karlovec (Kopališka ulica), priznana meščanska gostilna z izborna hrano in celodnevni penzion, imenovana pri »Pepetu«.

Kot že omenjeno, so Tržačani in drugi številni gosti v Loki iskali senco. Vse te in druge gostilne so imele lepo urejene vrtove. Posebnost so bili Vincarji z naravnim drevoredom, z lepim razgledom in znano gostilno. Človek se je pod košatimi kostanji naužil zraka in dobrot. Druga posebnost gostilne je bila v hrib izkopana tunnelska klet (še danes obstoji), ki je kot naravni hladilnik pravilno temperirala pijače, zlasti izvrstno loško pivo. Specialna dobrota za gosta: domača salama in vrček loškega piva. Non stop je obratovalo kegljišče in balinišče. Pozneje je tovarniški dim zavil v črnino idilično, edinstveno turistično lepoto Vincarjev.

Ob cesti na Trato, ki se z enim krakom razcepi proti Ljubljani, stoji »Plevna«, znana gostilna. Ko so 1877 Bolgari premagali Turke v bitki pri Plevni, je bilo jugoslovansko navdušenje Ločanov tolikšno, da so gostilni nadeli ime »Plevna«. Približno en kilometer jo loči od mesta in je bila v času počasnega življenja prava izletniška točka Ločanov. Slovela je po najboljšem vinu in odličnih kranjskih klobasah. V Plevni, ki je ostala kot redki spomenik starega dobrega loškega gostinstva, še danes solidno postrežejo z originalno suho kranjsko klobaso.

Na Lontrgu ne gre prezreti gostilne pri »Mačku«, v kateri so se tudi zbirali kegljači ob dobri kapljici in pristnem prigrizku. Nedaleč od nje je obratovala »Prajerca«. Kasneje je razpolagala s turističnimi sobami. Solidna postrežba in prijetno okolje je vabilo domače in tuje goste.

Značilne so bile loške »furmanske« gostilne. Poleg Balantove pred mestom, so se na Glavnem trgu odlikovale gostilna »Krona«, gostilna pri »Juriju« (kasneje pri Otetu) in Jamarjeva gostilna pri »Cenetu«. Konjska vprega je bila glavno transportno sredstvo, zato so gostilne razpolagale z velikimi hlevi. V glavnem so živele od »furmanskega« prometa, sprejemale pa so tudi letoviščarje, zlasti »Krona«. Bile so odlične. Kuhinja, kapljica, cene in domača postrežba so bili prepričljivi elementi za ustvarjanje gostinskega prometa.

Druga značilnost, od katere so imele gostilne in mesto koristi, so bili znani škofjeloški tržni sejmi. »Štant« do »štanta«, pisana roba, konjički, ki zadaj piskajo, trgovci in kramarji so pritegnili v Loko trume ljudi, da je na Placu in Lontrgu mrgolelo. Pod lipo lončena posoda in suha roba. Pred sodnijo in na Grabnu kostruni iz Hrvaške. V »Rajtšoli« za Prajercu goveja živina. Na Placu vzdolž gostilne pri »Urški« prodajalci z vrečami žita. Tenkoglasni Šime z značilnim slamnikom na glavi in do tal dolgim plavim predpasnikom, je bil »borzni senzal« za žitne cene. S piskajočim, tankim glasom je prevpil mestni vrvež in dirigiral cene na pragu svoje »štacune«. Ob takih sejmih je prišlo v Škofjo Loko toliko Tolminec, da so jim v gostilni pri »Cenetu« v vseh oštarijskih prostorih na predvečer sejma s slamo postlali za prenočišče.

Naj ne zamerijo živeči gostilničarji, da niso na tem mestu omenjeni. Preveč je bilo dobrih gostiln v Škofji Loki, na Trati in v okolici, da bi bile vse opisane v tem članku.

Nobeni gostilni ne moremo odrekati, da ne bi bila sposobna s solidno oprežbo in v loškem miljeju pritegniti domačega in tujega gosta, ki jo je z najboljšim vtisom zapuščal. Zlati stari časi!

Urška

Urška je bila stanovitna samica in v mladih letih rdečelična lepotica. Bogate snubce je po vrsti odklanjala. Možje so trpeli zaradi njene lepote in neizprosne deviške trdnosti. Sredi trga je imela krčmo za boljše gospode. Urška je ženine odklanjala do starih let. Mnogo njih je ljubilo devico. Najbolj pa je trpel bogati Vidmar iz Poljan. Vsako leto enkrat je prihajal v Loko ponovno vprašat Urško, ali bi ga vzela. Zaman! Vračal se je neusliščan. Urška je ostala devica. Obema so leta nabrala gube na obrazih. Oba sta ostala samca. Vidmar je Urško ljubil do konca svojega življenja!

Urška je stregla samo »boljšim« meščanom in to samo s cvičkom in domačim kruhom. Toplo klobaso si dobil le, če se je splačalo zakuriti v črni kuhinji. Njena krčma je bila znana polkletna izba na Glavnem trgu, kjer je sedaj kino, njeni gostje pa privilegirana družba uradnikov, trgovcev in obrtnikov. Skoraj vsak loški sodnik je bil član te Urškine družbe.

Pozimi je Urškina teta stalnim gostom spekla tudi pečenko v lončeni posodi. Nikjer ni bila tako slastna kot pri Urški. Urškina teta je nosila vrh redkih sivih las venček, spleten iz kite mlade blondinke, da bi gostje videli, kakšna je bila, ko je bila mlada.

Gostje so predstavljali nekakšen »gornji dom« loškega »parlamenta«. Nič ni pomagalo slučajnemu gostu, ko so jeli zasedati meščani. Moral se je umakniti tistemu, ki ga je nahrulil: »Tukaj jaz sedim!« To so bili starejši možje, malobesedni kot angleški lordi. Urška jim je molče točila cviček po končanih uradnih urah, nekako od pete popoldne pa do večerje.

Bogati usnjar Jesenko je bil stalni cvičkar. Mož je malo govoril. Ker je bil v fremdu, se je naučil nemško. Kadar je komu pritrdil, je rekel: »So ist!« in obenem podrgnil z nohtom palca po mizi. Ker je sedel vedno na istem mestu, je njegov »so ist« in noht na palcu zapustil trajen spomin, globok žleb v javorjevi mizi.

Ko je prišla ura večerje, so se meščani podali proti domu. Prva postaja je bila pred sodnijo, ob stebrih ograje »Finfarjevega« dvorišča, kjer je sedaj parkirni prostor pred občino. Tudi pri tem opravilu so bili solidarni. Pet, šest dolgih luž se je združilo v veletok. (Sicer so pa v tistih zastarelih časih vsako noč Mestni trg oprali s svežo vodo.) Mimoidoči so se diskretno obračali v drugo smer, kjer je bilo v znamenju zapisano: »Zaradi ljubezni visim na križu«. Policaj Perkus ob tej uri nikdar ni patroljiral v tem rajonu.

Gostilne v prvem nadstropju

Nekatere gostilne so obratovale samo v zgornjih prostorih, ki so bile prav meščansko domače, tako kot bi gost prišel k družini na obisk. Za pijance in razgrajače te gostilne niso bile na voljo.

Taka imenitna gostilna zgoraj, je bila pri peku Štabeljnu, kjer je sedaj »Alpina« in pa onstran Urške. To je bila v času Tavčarjeve Visoške kronike Wohlgemutova gostilna, v kateri so barantali za doto Agate. Pozneje se je imevala gostilna pri »Franceljnu«.

Tudi pri »Urški« in pri »Finfarju« so imeli gostinsko sobo zgoraj. Odpirali so jo samo ob nedeljah, ko so prišli stalni vaščani na juho. Soba zgoraj je bila namenjena samo njim.

»Krona« je bila »furmanska« in letoviščarska gostilna. Kronbirt Janez Sušnik je prinesel (1870—1880) prvo petrolejko v Loko. Zvečer jo je prižgal v prvem nadstropju v gostinski sobi. Ljudje so se začeli zbirati na Placu in se čudili, kaj neki ima Kronbirt v gostilni, da je razsvetljava tako močna.

H Kroni je hodil več let na počitnice pisatelj Fran Erjavec, takrat profesor v Gorici. Po njegovi smrti je še nekaj časa prihajala vdova s hčerkama. Takrat je bila gostilna samo v prvem nadstropju, in sicer v dveh sobah. Spodaj so imeli klet. Po potresu leta 1895 so »Krono« modernizirali in jo preselili v pritičje. V prvem nadstropju, na obširni veži, je imela potem Narodna čitalnica oder in prireditve, vse do zgraditve Sokolskega doma leta 1922. Pri uprizoritvi Rokovnjačev so za množično sceno povabili kar gledalce iz dvorane na oder. Eden od igralcev je zlobno pritegnil takšnega statista z vprašanjem: »Kaj pa ti praviš, Plavec?« Seveda je bil ta v veliki zadregi, gledalci pa so imeli pri tem velik užitek.

Rokovnjaška gostinska šola

V Hosti na vrh klanca je stala Šmončkova gostilna. Sicer so bile tiste čase v Hosti od petih hiš kar tri gostilne. Glavna je bila »Šmončkova«. Hosta je bila prav tako kot »Plevna« ob nedeljah izletniška točka Ločanov.

Šmonček, majhen, čokat, šegav možicelj, je bil leto in dan oblečen v irhaste hlače, trdo hodnično srajco, rdeč odprt lajbelc in zavihane škornje s štibalami na kveder. Gostom je pazljivo stregel. Točil je samo vino in žganje. Kruh je bil po stari navadi v hlebu na mizi, da si ga je vsak po mili volji odrezal. Zahtevnejšim gostom je postregel tudi s klobaso. Ker se je po naravi nerad hitreje prestopal, mu je bilo predaleč hoditi v dimnik po vsako klobaso posebej. Nosil jih je v hlačnih žepih in za srajco. Če si pobaral za klobaso, jo je vrli Šmonček vljudno in z dobrodušnim, tajinstvenim smehljamem potegnil iz žepa kot utajen zaklad in jo »serviral« na mizo. To so bile velike toplarce, tehtane še na lote. Danes bi bila to turistična posebnost, toplarce namreč.

Če bi tiste čase obiskal Šmončkovo gostilno Friderik I. Barbarossa (1152 do 1190), ki je na bojnem pohodu v Italiji jedel tako dobro juho, da je navdušeno vzkliznil: »To je prava medicina« (od tod je dobilo naše pobratinsko mesto v Italiji ime Medicina), bi Škofja Loka po Šmončkovih toplarcah zagotovo dobila kakšno lepo dodatno ime.

Kegljači

Danes ima Škofja Loka eno samo primitivno kegljišče. Na prelomu XIX. v XX. stoletje so ga imele štiri gostilne. Nič ni čudnega, če je bil takrat zelo razvit kegljaški šport.

Najbolj znani so bili Frluki iz Bitnja, po poklicu mešetarji. Frluki so bili tisti, ki so se radi ukvarjali s kegljanjem in kvartanjem. Raje so stavili, kot se mučili s kroglo. Goldinarjev in tolarjev se je včasih kar svetilo po tleh, ka-

mor sta nasprotnika vrgla vsak svojo stavo. Trmasti metalec krogel se je počasi izmučil in Frluki so dobivali stavo. Če je bilo dovolj klientov, so se šele tretji dan v tednu vračali v Bitnjo.

Bili so pa tudi kegljači-specialisti. Originalni, močni, koščeni tesar Grebenar, navidez neroden, se ni dal ugnati od Frlukov. Trdijo, da je bil kegljaški prvak. Poleg tega je imel blago srce. Bil je zelo obziren do oštirja. Da se oštirju ne bi bilo treba preveč truditi, je ponavadi v nedeljo popoldne zase naročil kar cel zaboj piva (25 steklenic) in ga postavil pod mizo.

Mestna policija

Omenili smo že policajca Perkusa, ki zasluži, da ga поблиže spoznamo. Prvič zato, ker je bil to prvi varnostni organ takratne dvočlanske mestne policije. Drugič, ker je bil korekten do meščanov, saj ni nikdar patroljiral ob taki nočni uri, da bi meščane spravil v zadrego. In tretjič. Starodavna Loka se ni mnogo spreminjala. V dvajsetih letih so zrastle tri, štiri nove hiše, prej pa sto let bore malo. Šele bohinjski tunel, za katerega so minirali kamnite bloke iz Kamnitnika, je prinesel v Loko precej denarja, da se je poznala blaginja več let. Tudi življenje je bilo počasno. Loški trg se je kakšno uro zdel kot pravljичno začarano mesto. En sam človek je bil na trgu včasih in še tisti je nepremično stal ure dolgo pred vrati starega rotovža. To je bil strogi loški policaj Perko ali Perkus.

Bil je vojak pri Custozzi na Laškem. Njegova hči na Lontrgu še danes ve povedati, da je bil v taki vojni pri Custozzi, ki je trajala samo štiriindvajset ur. Perkus se je tega celo med službo večkrat spominjal. Misli so mu uhajale, kako je kot lep soldat stražil maršala Radetzkyja in je v taki drži stal dolge ure pred mestno hišo.

Gospodarstvo in politika

Ločani so bili povečini obrtniki in hkrati kmetje. Pri vsaki hiši je bil hlev. Tudi hiše na Mestnem trgu so imele hleve za konje in molzno živino, na dvoriščih pa »štirno« s pitno vodo. Sedem jih je bilo na dvoriščih Mestnega trga.

Ločani so bili delavni in podjetni. Poleg obrti, trgovine in kmetije so se zavestno ukvarjali s turizmom. Turistična miselnost je bila razvita, kar dokazujejo navedeni podatki. Umno so privabljali goste z gostoljubnostjo, s turistično pripravljenostjo in s pravilno politiko nizkih cen.

Letoviščarjev v Škofji Loki do prve svetovne vojne ni manjkalo. Bila je razvit turistični center, obdobju primeren. Ugotovitev, da je bila na Gorenjskem takoj za Bledom, ni pretirana. Na prvi pogled se zdi, da je ta trditev v nasprotju s prejšnjo navedbo, da je bil loški trg kakšno uro kot pravljичno začarano mesto, ker je bil en sam človek na trgu in še to mestni policaj. Rekli smo, kakšno uro in ni rečeno, da je bilo to v sezoni. Sicer so letoviščarji živeli pametno življenje. Hladili so se v senci bujnih vrto v loških gostiln ali se sprehajali po urejenih parkih, kopali v mestnem kopališču in počivali. Zanje je bila sezona pripravljena in jih ni motilo, če je bila za Ločane hkrati sezona košnje. Potem res ni bilo nikogar, da bi imel opravka vsako uro na Mestnem trgu. Med košnjo in sušenjem sena so bili Ločani na svojih travnikih. Takrat so rekli, da je v Loki samo en gospod. To je bil »poštmaister«. Če pa je še ta odšel na poštne senožeti za gradom, pa ni bilo nobenega gospoda v Loki.

Vse drugačni so bili Ločani v politiki. Če so že bili enotni za razvoj gospodarstva, so bili toliko bolj neenotni v politiki.

Stari Krivar je bil padar. S seboj je vedno nosil veliko usnjeno torbo s padarskimi rekviziti. V Bodovlje k njemu so hodili bolniki od daleč. Zdravil je vse bolezni. Tudi zlomljene noge je uravnaval, četudi je bila kakšna noga potem krajša. Ta je vedel povedati tole zanimivost: Če ne bi okrog leta 1830 mestni župnik nagnal na volišče bližnjih hribovcev, ki so bili do tedaj kot volivci popolnoma nezainteresirani, bi bila Loka nemška. Po takratnem volilnem sistemu je imel bogataš več glasov, revež pa manj. Volilo se je po premoženjskih razredih. Kapital je bil v rokah nekaterih nemško orientiranih priseljenih obrtnikov. Zmaga na volišču je bila očitna, zamajali pa so jo slovenski hribovski kmetje. Tako je postal župan Slovenec.

Tudi kasneje so bile politične stranke v večni napetosti. Enkrat klerikalci, drugič liberalci, so vse do druge svetovne vojne skrbeli, da v Loki ni bilo dolgočasno.

Ker smo že omenili volitve v borbi za slovenskega župana, naj dodamo še drugi povolilni resnični dogodek. Bilo je pred prvo vojno. Politične stranke se še niso umirile. Stari brivec Juraj Otujac je bil liberalec. Hudo se je zameril župniku Šinkovcu, ker ni z njim volil. V ožini pred Lukežem sta se nekoč srečala. Juraj je vseeno pozdravil. Spoštljivo se je odkril župniku, le-ta pa je šel jezen mimo. Juraju je ostal klobuk v roki: »Prekleta, Šinkovec, če ni moj klobuk toliko vreden kot je tvoj, pa ga ne maram!« Zagnal je klobuk za župnikom in ga tudi ni več pobral.

Takih in podobnih zgodbic, političnih, gospodarskih in družabnih je v Loki mnogo. Tudi originalov v Loki ni manjkalo. Preveč bi nas zaneslo iz teme, če bi se vsega tega spominjali. Prav pa je, da smo omenili vsaj nekaj značilnosti takratnega življenja, ki poleg lepote kraja prispevajo, da je bila Loka napredna in resnično pisana Loka.

Eno pa je neizpodbitno. Petinštirideset let, nekako od 1870 pa do prve svetovne vojne, so bili Ločani pionirji turizma, ki jim danes nismo kos. Morda bi morali biti ponosni nanje, ker so že v XIX. stoletju dali Loki turistični pečat? Ali pa smo morda pozabili, da se tudi živi od turizma? Ali smo celo pozabili na privlačnost našega kraja, na edinstveno bogastvo mesta in okolice, ki je samo po sebi prirodni in kulturni motiv za razvijanje turističnega prometa kot dopolnilo napredku škofjeloškega gospodarstva?

Škofjeloški turizem med obema vojnama

Ločani so že od nekdaj bili ponosni na svoje mesto in so vestno skrbeli za njegovo olepšavo.

Olepševalno društvo je takoj po prvi svetovni vojni prizadevno nadaljevalo delo. Zasadilo je drevored sadnega drevja na novi cesti, ki so jo Avstrijci med I. svetovno vojno zgradili od Balanta do pokopališča. Kasneje so sadno drevje zamenjali s topoli, ker so otroci pri igri »ravbarji in žandarji« preveč otresali jabolka in lomili veje.

Po Flisovi smrti leta 1920 je Olepševalno društvo imelo različne predsednike, dokler ni prevzel vodstva šolski nadzornik Vinko Zahrastnik in ga obdržal do druge svetovne vojne.

Zgraditev Sokolskega doma leta 1922 je spremenila čitalniško življenje v novo kulturno, telovadno in športno dejavnost. Sokolske prireditve so bile pester pripomoček za oživljanje škofjeloškega turizma.

Zgradba velike nove osnovne šole (1932) ni služila samo svojemu namenu. V počitnicah se je spremenila v počitniško postojanko za dijake srednjih šol, ki so prihajali leto za letom na letovišče iz južnih krajev države.

Najbolj znamenita je bila obrtno-industrijska razstava v prostorih šole, ki so jo loški obrtniki organizirali v poletju 1936 kot prvo razstavo take vrste v državi. Imela je močan vpliv na razvoj turizma, posebno z enomesečnim škofjeloškim pasijonom, ki se je prikazoval v okviru razstave. Pasijonske igre so si ogledali tudi inozemci, ki so zaradi njih prišli v Loko. Domača udeležba pa je bila množična.

Zbirka zgodovine loške obrti na obrtno-industrijski razstavi je rodila idejo za ustanovitev muzeja. Takoj naslednje leto (1937) je prišlo do ustanovnega občnega zbora Muzejskega društva in leta 1939 jeseni do otvoritve muzeja na rotovžu na Mestnem trgu.

V tem obdobju se je gradila vojaška cesta iz strateških ozirov, sedaj pa služi izletniškemu turizmu. Po njej se pride do treh pomembnih izletniških točk: Planinski dom na Lubniku (1027 m), Loška koča na Starem vrhu (1205 m) in na Blegoš (1563 m).

To je le nekaj značilnosti, ki so med obema vojnoma imele vpliv na razvoj turističnega prometa. Druge turistične pomembnosti tega razdobja pa si oglejmo v nadaljevanju sestavka.

Tretje javno kopališče

Doslej omenjeni dve kopališči (mimo privatnih), sta bili zgrajeni ob Selščici. Velika povodenj je odnesla »toplice« Olepševalnega društva v Vincarjih pod grajskim zidom z vsem inventarjem, čeprav so bile zgrajene visoko nad vodo.

Društvo se je takoj lotilo dela in novo večje kopališče je bilo zgrajeno že po nekaj letih. Tokrat so se Ločani poslovili od Selščice in izbrali lokacijo v Puštalu. Na desnem bregu Poljanščice, kjer se prične velik jez, je Poličar po naročilu Olepševalnega društva leta 1928 za 6835 din zgradil leseno stavbo na koleh. Leseni kopališki objekt s kabinami, bifejem, verando, mizami pod koštanji, z ležalnimi deskami za sončenje, s čolnarno, kasneje z namiznim tenisom in odbojko itd. je verno služil in bil v ponos Ločanom dobrih 30 let. Nepozabne so prijetne urice življenja na kopališču v Puštalu.

Kopališče v Puštalu je bilo že takrat zanimivo za Ljubljančane, ki jih je kopalni vlak poleti vsak dan pripeljal v Loko, da so se naužili čistega zraka in tople vode v Poljanščici, ki je v sezoni dosegla tudi do 25° C. Kopališče je imelo svoj kopališki red. Vzorno so ga vodili in vzdrževali, bilo je izredno čisto, skratka, imelo je gospodarja, ki mu je bila kopališka dejavnost osnovna naloga. Zato ni slučaj, da je bilo vložnega mnogo truda, da bi prišlo čimveč gostov in da bi bili čimbolj zadovoljni.

Loka je bila takrat polna letoviščarjev, domačih kopalcev, Ljubljančanov in drugih gostov iz bližnje okolice. Za vse je bilo preskrbljeno na kopališču. Starejši kopalci so imeli dostop v vodo po lepih kovinskih stopnicah. Voda je bila očiščena grobega kamenja. Za tiste, ki so želeli izredno masažo, so bile napravljene stopnice pod jez, torej k naravni pršni kopeli. Za malčke in šport-

nike, skakalce v daljino in igralce »koza šprunc« je bilo dovolj presejane mivke, za mamice in dojenčke senca pod kostanji, za kvartanje, tarok, »šnops« in druge igre mize v senci na verandi, za vse »Tički« ali druga godba, ki je zlasti ob nedeljah pričarala svojevrsten ritem kopalcem.

Pa to še ni vse. Kopalisce je imelo plavalno šolo. Vrli, upokojeni višji mornariški podčastnik Herman je postavil ob jezcu navpično desko, na gornjem delu izrezano v obliki polmeseca. V ta izrez je vtaknil dolg vodoravni drog. Na kopnem je držal drog v rokah strogi plavalni učitelj Herman, na drugem koncu, ki je štrlel nad vodo, pa so na vrvi viseli okoli trebuha s širokim pasom privezani malčki, ki so brcali po vodi. Ko je učitelj strokovno ugotovil, da brca nje že prehaja v pravilne gibe, je drog popustil. Talentirani in netalentirani so se napili Sore in za čuda takoj splavali. Cela generacija otrok je splavala v Hermanovi plavalni šoli. (Bralci srednjih let, spomnite se, ali niste morda med njimi.) »Lokalističnih tendenc« ali pomislekov zaradi socialne sestave prijavljenih učencev šola ni poznala. V plavalni šoli v Puštalu se je plavanje učilo mlado in staro, letoviščarji (ne glede na nacionalnost), vojaki in celo ženske, čeca »Sokola« in deca »Orla«. Malo za res in malo za šalo, mnogo veselja in smeha, a končno, vsi so splavali.

Današnjemu času razumljivo vprašanje je, če je bila šola rentabilna in koliko so znašali režijski stroški? Odgovor je sila enostaven. Za napravo: poklonjena deska »colarca« in nekaj vijakov, najden star drog in odvržena vrv; širok usnjen pas je bil morda kupljen. Honorar za delo agilnega in vestnega plavalnega učitelja: veselje do dela, ljubezen do otrok in Loke in trohica spoštovanja.

Sokolsko društvo je skrbelo, da je po končani plavalni šoli prirejalo plavalne tekme. S požrtvovalnim delom so vsako leto sredi vode postavili mostišče, ki je služilo za štart in nekje pod »Sulčkom« nekaj letov, ki so markirale cilj.

Kopališka čolnarna je razpolagala s čolnom na dvojna vesla za več oseb in z nekaj sandolini. Tu so prišli na idejo loški dijaki, da sami zgradijo svoje čolne. Polde, Pavle I, Pavle II, Jure, Savo, Vladko, Stane, Miloš, Gorazd, Vid, Adi, odrasli dijaki in še drugi mlajši so imeli okoli leta 1937 pravcato rečno floto, vsak je imel svoj čoln. Prispevek turizmu: Organizirane »Beneške noči« na Poljanščici ob kopališču ali na Selščici pod Kapucinskim mostom. Gledalci so se trli na mostu in s ploskanjem pozdravljali prvo loško floto kajakov, okrašeno z lampijončki, ki je organizirano manevrirala in izvajala razne vaje od Koširjevega do Šeširjevega jezcu. Ferijalke so zaradi čudovitih, lastnoročno napravljenih in z raznimi barvami pobarvanih čolnov kaj kmalu vzljubile posadko in so se zaradi nje (zaradi čolnov) vračale na počitnice v Škofjo Loko.

Ne bi bilo prav, da ponovno ne omenimo našega znanca Juraja. Bil je specialist za pečenje janjčka na ražnju. Po potrebi, ob nedeljah obvezno, je na kopališču ob najhujši vročini ure dolgo, požrtvovalno vrtil janjčka nad ognjem. To je bila specialiteta loškega kopališča, ki so jo pomnili letoviščarji in domačini. Otroci, ki so Juraju pomagali pri ražnju, so lahko janjčku polizali rep, zadnji pa ga je lahko pojedel. No, včasih je kaj ostalo in so poleg ušes in repa glavni pomagavci dobili malico. Jurajevo plačilo: skromna malica in veselje, da so bili gostje zadovoljni.

Tako je bilo iz leta v leto na kopališču v Puštalu. Organizirano, lepo, prijetno in zabavno, kar je privabljalo vedno več tujcev in oživljalo škofjeloški turizem.

Turisti

Pred drugo svetovno vojno so se Ločani ukvarjali z razmeroma močnim stacionarnim turizmom. Tradicija turistične Loke se je nadaljevala. Pri tem je mišljena poletna sezona, čeprav zima v Loki ni bila mrtva. »Sokol« je organiziral smučarsko šolo, društvena in meddruštvena smučarska tekmovanja. Zgradil je 50 m smučarsko skakalnico in tradicionalna so bila tekmovanja v smučarskih tekah. Vendar so take in podobne prireditve obiskali predvsem enodnevni gosti, medtem ko je Loka imela stalne goste v poletni sezoni.

Sprememba državne meje po prvi vojni je vplivala tudi na spremembo letoviščarjev. Meja proti Trstu in proti severu je branila bivšim stalnim gostom Tržačanom, Avstrijcem in drugim sosedom, da bi še letovali v Loki. Turistično tržišče se je odprlo proti jugu. Škofja Loka je postala zanimivo letovišče za Beograd, Zagreb, Osijek, Novi Sad, Subotico, Split in druge kraje. Celotno ljubljani so tedne dolgo letovali v Škofji Loki.

Počitniška zveza Jugoslavije, imenovana Ferialni savez, je dala loškemu turizmu svoj čar. Nova osnovna šola, zgrajena 1932, je takoj naslednje in vsako leto preuredila učilnice v spalnice, opremila kuhinjo in druge pomožne prostore za oddajo v najem počitniški zvezi. Dva meseca v sezoni so se zvrstili številni dijaki višjih razredov iz raznih krajev južne domovine. Bilo jih je okoli sto in so hitro našli poznanstvo z loškimi sovrstniki. V Loki smo jim rekli »ferijalci«. Bili so priljubljeni in popularni in mnogi od njih so se več let zapored vračali na počitnice. Da je bilo tudi njim všeč pri nas, zadostuje sentimentalna ugotovitev, da so se nekateri od njih čez nekaj let vračali poročeni ali celo s potomci.

Značilno za to obdobje je bilo, da je v Loko hodilo malo enkratnih gostov. Kdor je enkrat prišel na počitnice, se je ponovno vračal. Tako so bile že znane družine, ki so vsako leto vnaprej rezervirale sobe za naslednje leto. Nekaj stalnih družin iz Beograda, Zagreba, Splita in drugih krajev ter celo iz Ljubljane je bilo leto za letom, skozi deset let po ves mesec na počitnicah v Loki in to pri prav istem gostilničarju.

Enodnevni turisti so bili vedno dovolj, saj je za to skrbel kopalni vlak. Prehodni gosti, ki so odhajali na počitnice v Poljansko in Selško dolino, pa so se redno zaustavljali v Škofji Loki. Planinci, izletniki in šolske ekskurzije niso bile redkost.

Turistična pripravljenost

Zmerne cene, kopalnišče, sprehajališča itd. smo omenili že za razdobje pred prvo vojno.

Razen Olepševalnega društva je bil v sklopu Gremija trgovcev turistični biro, ki je imel svojo pisarno na Mestnem trgu (današnja prodajalna tobaka). Opravljali je recepcijsko službo privatnih sob, propagando, rezervacije in informacije. Organizirani so bili izleti v okolico in na loške hribe.

V gostinskih obratih in v privatnih sobah je bilo v sezoni med vojnama na voljo prek 250 ležišč. Če dodamo, da je bila šola sposobna pripraviti tudi do 100 ležišč za ferijalce, je bilo torej 350 ležišč za turizem v mestu in najbližji okolici.

Takrat je imelo mesto dve odlični godbi. Domačo gasilsko in vojaško. Menjaje sta prirejali na Mestnem trgu po dva koncerta v tednu. En koncert je bil sredi tedna zvečer, drugi ob nedeljah dopoldne. Na Mestnem trgu se je razvila množična promenada.

Življenje v mestu

V poletni sezoni je življenje v mestu med obema vojnama potekalo v turističnem vzdušju. Vedno so bile zasedene vse gostinske in privatne sobe. Samo v smeri Mestnega trga od Zg. Karlovca do Novega sveta je bilo kar 20 gostiln.

Promet v mestu je bil v sezoni živahen. Poudarek gostinskemu prometu so dali gostinski sejmi z bobi, potico in piščanci. Gostinski sejmi so spadali v sklop tradicionalnih loških običajev in so jih obiskovali domačini in tujci.

Razvita je bila drobna blagovna proizvodnja z vsemi vejami obrtništva. Različne in založene trgovine so zadovoljevale potrošnika v mestu in iz obeh dolin. Zaradi slabih komunikacijskih sredstev in slabe kupne moči delavca je bila Loka zadnje trgovsko središče za Selško in Poljansko dolino. Kupovali niso v Kranju in Ljubljani kakor danes. K razvoju mesta, takrat izključno obrtniško-trgovskega mesta, je pripomogla vojaščina s svojim I. planinskim polkom.

Gospodarsko življenje ni bilo rožnato. Zaradi neusmiljene konkurence so nekatere obrti, zlasti gostinske, z vso vneto pripravljale letno sezono, ki naj bi jih odrešila. Široka gostinska mreža, obrtniška konkurenca, slaba kupna moč domačinov in še mnogi drugi vplivi so dovedli obrtniško-trgovsko gospodarstvo malega mesta v obdobje, ko se je iskala rešitev v dodatni dejavnosti in turistična je bila najbližja.

Zanimivo je, da se je turizem začel v Loki intenzivno razvijati šele po letu 1929, to je v času pričetka gospodarskega zastoja v svetu, ki dovede v katastrofalno gospodarsko krizo kapitalistično družbenoekonomsko formacijo. To pomeni, da je bila Loka takrat v obdobju, ko je turistična dejavnost postala eksistenčna potreba njenemu prebivalstvu. Dinamični proces zavestnega človeškega dela je z dodatno turistično dejavnostjo širil materialno osnovo slabo razvitemu gospodarstvu, da mu je turizem pomagal v borbi za obstanek in napredek. Obstojna potreba je avtomatično in sama po sebi postala nujnost, da je kraj turistično mislil, ker je živel od turizma in za turizem.

Prestoga bi bila gornja karakteristika turističnega razvoja pred drugo vojno, če bi jo osamljeno opazovali. Če je turizem tudi postal obstojna potreba, ne bi nič zaleglo, če ne bi bila turistična miselnost v Ločanih že od preteklega stoletja tako globoko vkoreninjena. Interes, ljubezen in smisel so imeli domačini do čuvanja lepote svojega kraja in za njegovo popularizacijo.

Turistična samoiniciativa

Trgovine, brivci in drugi obrati so poleg slaščičarn in gostiln ob nedeljah dopoldne obratovali; ob dnevih večernih promenad prav tako. V poletni sezoni je čez dan živelo kopalništvo, v večernih in nočnih urah pa mesto. Gostilne in slaščičarne so obratovale pozno v noč; kavarna tudi vso noč. Skratka, poletna sezona je imela svoj čar, ki so ga ustvarili domačini, letoviščarji, prehodni gostje, ferijalci, vojaščina in neizpodbitno dejstvo, da je konkurenčnost in borba za promet povzročila najboljšo izbiro potrošnega blaga pristopnih cen ter dobro in vlnudno postrežbo.

Obrati so iskali obliko, da bi ob večerih pridobili in zadovoljili goste. V Vincarjih je bil vsak večer ples. V kavarni je občasno igral domači jazz. V Prajerci je priljubljeni Pepi hitro razumel potrebo gostov in jim zaigral na harmoniko, da so rajali pozno v noč. Slaščičarni pri Žužku in pri Homanu

sta bili omiljeni postojanki za ferijalce. Nepozabno velike »kremšnite«, čokoladni »škrniceljni« in odlični sladoled, izdelan na prvih strojih za sladoled, ki jih je začela proizvajati Schneiterjeva tovarna v Škofji Loki, prav na iniciativa prvo omenjene slaščičarne, v kateri se je tudi krstil prvi loški stroj za sladoled, so bile novitete za Loko v tistem času.

Če si je gost zaželel odlično kuhinjo, ni bil v nobeni loški gostilni razočaran, najbolj znana pa je bila »Pepetova« gostilna. Pri »Kroni« so bili neumorni in so na željo zakasnelih gostov odprli tudi po polnci in spekli dunajske zrezke. V nedeljah proti večeru je bila na »Otetovem« dvoriščnem vrtu polnjena paprika in vrček hladnega piva skoraj tradicionalna večerja loških fanfov in nekaterih letoviščarjev. V nobeni gostilni niso manjkale pristne loške preste itd.

Zaradi velikega povpraševanja po privatnih turističnih sobah so se nekatere družine v juliju in avgustu utesnile v svojih stanovanjih. Petčlanska družina na Mestnem trgu je po dva meseca preživela v kuhinji in shrambi, da je lahko oddala dve sobi letoviščarjem. Podobnih primerov je bilo mnogo. Vsi Ločani so prispevali k razvoju turizma.

Vsak se je trudil, da z neko novostjo, s specialiteto, s prireditvami, z odlično postrežbo, z vljudnostjo ali kakor koli že, čim dlje zadrži goste v Loki. Gasilci, planinci in lovci so organizirali tradicionalne veselice. Vojaščina je prirejala elitne plesne. Telovadni nastopi so napolnili Loko z mladino. Slavnostna so bila silvestrovanja v telovadnem domu. Karneval in maškarada pa je bila loška posebnost.

Druga svetovna vojna je porazno razdejala sedemdesetletno turistično tradicijo Škofje Loke, da že četrto stoletja čaka, kdaj bo zopet zaživela v turističnem duhu, ki je sestavni del njenega življenja.

Kritična ocena turizma po drugi svetovni vojni

Do leta 1952, v času diriganega administrativnega gospodarstva se turistična dejavnost ni omenjala. To je obdobje absolutne turistične stagnacije. Težka povojna stanovanjska kriza, ko so se družine morale utesnjevati v svojih že tako skromnih stanovanjih zaradi dotoka novega prebivalstva, krčenje gostinskega omrežja in spreminjanje njenih turističnih sob v stanovanjske prostore, opustitev turističnih naprav in drugi vplivi, so bili glavni vzroki za prenehanje turističnih navad za vrsto let.

Ko so se razmere že nekoliko normalizirale, ko so se vsi organi in razne organizacije prizadevale, da bi Škofja Loka obnovila tradicijo in začela turistično misliti, ko je bilo že mnogo vložena za razvoj turizma, ko so se pojavili prvi letoviščarji kot oznanjevalci pomladi, ko se je turizem rahlo oživil, je nastopilo leto 1962, leto nepričakovane smrtne obsodbe škofjeloškega turizma.

Leto 1962 imamo upravičeno lahko za najnižjo točko zastoja na razvojni poti turistične dejavnosti. Trditev, da je bil turizem v občini Škofja Loka po dolgoletnih naporih za oživitev končno obsojen na smrt, ni tendenciozna, če se spominjamo naslednjega dogodka:

Na podlagi sklepa takratnega Sveta za blagovni promet in turizem Občinskega ljudskega odbora Škofja Loka z dne 10. maja 1962 je sedem privatnih gostišč prenehalo obratovati, dve gostišči so vključili v družbeni sektor, eno je bilo preurejeno v vinotoč in je obratovalo v podjetju »Krona«. Pet zaseb-

nikov je objavilo gostilne, štirje so prenehali na podlagi odločb ObLO. Že pred tem so po svoji želji zaradi bolezni in starosti objavile obratovanje tri gostilne.

Do junija 1962 je na področju občine Škofja Loka obratovalo 38 privatnih gostiln. V mestu, Stari Loki in na Trati je od teh obratovalo 13, od junija dalje pa eno privatno gostišče. Za mesto Škofjo Loko in bližnjo okolico je poslovalo gostinsko podjetje »Krona«, ki je prevzelo tudi obrat »Trnje« v Železnikih. Razen omenjenega obrata v Železnikih, v Selcih, v Stari Loki in drugih krajih vzdolž Selške doline ni bilo gostilne. Obstajale so samo še na Češnjici. V Poljanski dolini je ostalo nekaj privatnih gostiln in gostinsko podjetje »Tabor«.

Monopolni položaj obstoječega gostinstva prav gotovo ni mogel roditi želenih turističnih sadov. Sicer je bilo v tistem času prav vseeno, v katero gostilno je človeka zaneslo od Ljubljane do Jesenic. Takratno gostinstvo bi lahko primerjali z uniformo. Golaž, vampi, mešano, enaki jedilni listi, enako vino in celo enaka postrežba.

Rekli smo, da je v Škofji Loki ostala samo ena privatna gostilna. Ne gre za to, sektor lastništva prav gotovo ni bistven. Tembolj pa je bistven ambient kraja Škofja Loka, ki pa je zopet tesno povezan z gostinstvom, kot smo to ugotovili iz opazovanja gibanja turistične dejavnosti v preteklosti.

Še drug problem se je s tem pojavil. Vse naše bivše gostilne so več ali manj razpolagale s turističnimi sobami. Gostilni »Novi svet« in »Balant«, ki sta razpolagali z več sobami, sta bili zaradi urbanističnega razvoja mesta porušeni. Če sedaj na hitro pobrskamo po spominu, kaj se je zgodilo z nekaterimi starimi gostilnami, ki so povečini imele tujske sobe, bo slika približno naslednja:

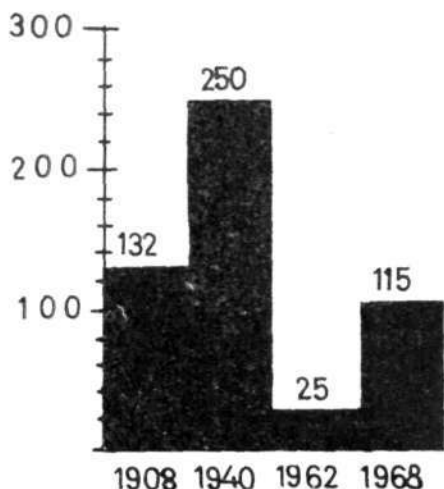
Gostilne: pri »Urmoharju« (čevljar in stanovanje), »Otetu« (delavnica in stanovanje), »Pepetu« (pisarne — stanovanje), »Martinu« (fotograf — stanovanje), »Cenetu« (mesarija — stanovanje), »Urški« (kino), »Soržu« (trgovina — stanovanje), v kavarni (cvetličarna), pri »Filaverju« (frizer — stanovanje), pri Fojkarju (pisarne in stanovanje), Jaklič (pisarne), Vincarje (gostilna in stanovanje), »Pepevnak« (pisarne in stanovanje), »Prajerca« (menza in stanovanje), Kavčič (porušen), Detela (stanovanje). Enako stanje je v Stari Loki pri Bergantu, Frtunovcu, Jurčetu, Svoljšaku itd.

Občani so do leta 1962 neradi prijavljali privatne sobe za oddajo v turistične namene, ker so se še vedno bali, da bodo kot take registrirane, morda uporabljene pa v druge namene. Zaradi pomanjkanja stanovanj so bili predolgo utesnjevani in po sprostitvi praznih sob niso prijavljali.

Tako je Škofja Loka skupaj z gostinskim podjetjem »Krona«, ki je bilo tudi še s stanovanji zasedeno, imela leta 1962 komaj 25 ležišč, kar ni zadostovalo niti za trgovske potnike. Leta 1940, če ne računamo ležišč za ferijalce v šoli, je bilo turizmu na voljo približno 250 ležišč v gostinskih in privatnih turističnih sobah. Po seznamu Olepševalnega društva pa je Loka v letu 1903 razpolagala s 76 sobami in 132 posteljami samo v gostinstvu in z nedoločenim številom privatnih sob za tujce. Danes ima Loka 115 turističnih postelj. S tem je vse povedano.

Te in pretekle spremembe so omrtvičile življenje na Mestnem trgu in na Lontrgu. Večina lokalov je bilo spremenjenih v skladišča. Ena sama gostilna in zastarele trgovine so spremenile smer gibanja prebivalcev. Prometna vrednost zgradb je padla in ljudje niso imeli na Mestnem trgu več kaj iskati. Edina privlačna točka, ki je privabila ljudi na trg, je bil kino.

Trgovsko omrežje ni vlagalo sredstev za modernizacijo lokalov, zapiranje gostiln brez nadomestila s turističnega pogleda ni bilo smotno dejanje. Turistična dejavnost se ni štela za del gospodarstva, zato se tudi sredstva analogno razvoju ostalega gospodarstva niso zadostno vlagala za perspektivni razvoj turizma v Škofji Loki. Edini novi gostinski obrat, zgrajen v letih po vojni, je bila poleg bifeja na kopališču restavracija »Turist« v novi avtobusni postaji. To je bilo torej obdobje, ko za izgubljene gostinske obrate niso našli nadomestila in seveda v tej zvezi tudi ne za izgubljene turistične sobe.

Prenočitvene zmogljivosti v Škofji Loki (število postelj)

Dobro pa vemo, da prirodne in kulturne znamenitosti kraja ne zadostujejo, če ni razvito omrežje raznih gostinskih in turističnih objektov, ki so prvi pogoj za razvoj turizma. Politika preteklih let, da se vlagajo sredstva samo v močno razvite turistične centre Gorenjske, kot so Bled, Bohinj, Kranjska gora, je Škofjo Loko dovedla še v večjo zaostalost in zdaleka pod predvojni nivo.

V usodnem letu 1962 je bilo v Sloveniji v gradnji za 5 milijard S din gostinskih objektov in od tega v okraju Kranj za 915 milijonov. Okraj Kranj je imel pripravljenih načrtov za 1880 milijonov S din za nove gostinske investicije, ki naj bi se gradile v prihodnjih letih. Od tega ni ničesar odpadlo na občino Škofja Loka.

Leta 1961 je banka sicer odobrila za Loko 22 milijonov S din posojila, od katerih pa gostinstvo ni imelo neposrednih koristi. Za Delavsko uslužbenko menzo v Škofji Loki je bilo razdeljenih 15 milijonov, kar je bila nujna in koristna investicija, za gostinsko podjetje »Tabor« v Gorenji vasi pa 7 milijonov, ki so bila izkoriščena za nakup starih gostinskih zgradb brez turističnega učinka. Dokajšnja investicijska sredstva so bila vložena za ureditev hotela »Pod Planino« na Trebiji in za odkup privatne gostilne v Vincarjih.

Da je bilo gostinstvo kot panoga gospodarstva v občini Škofja Loka nerazvito, zadostuje podatek, da je v prvem polletju 1962 izkazovalo le 1,30 % vnovčene realizacije v primerjavi s celotnim gospodarstvom škofjeloške komune.

Ni rečeno, da kljub vsemu v opisanem desetletnem razdobju v naše kraje niso prihajali turisti. Sklep je kaj preprost. V Škofji Loki je 25 ležišč komaj krilo potrebe prehodnih gostov. Bile so poletne sezone, ko so bili pri nas na počitnicah letoviščarji. Tudi če bi bila vsa ležišča polna, se pri opisanih razmerah o turizmu ne da govoriti.

V Selški dolini je razpolagala samo ena gostilna na Češnjici z ležišči in s celodnevni obroki hrane. Za takratne razmere je bila turistično pripravljena Sorica s tujskimi sobami in s celodnevni penzioni. Vse sobe v Gorenji vasi so zasedli strokovnjaki za raziskavo nahajališč rude na tem področju. Trebija ima turistično komercialno neizkoriščen hotel z 42 ležišči. Iz Poljan, ki so jih pravočasno rešile privatne sobe, pa imamo naslednje podatke:

Leta 1961 143 turistov in 2524 nočitev, leta 1962 — 203 turisti in 2568 nočitev, od tega je bilo 135 domačih gostov s 1310 nočitvami in 68 tujih turistov s 1258 nočitvami.

To dokazuje, da bi že v tem času prišlo do oživitve turizma, če bi bila Škofja Loka turistično pripravljena.

Mirne duše lahko ocenimo razdobje 25 let od začetka druge svetovne vojne pa vse do leta 1966 za razdobje mirovanja turističnega prometa v Škofji Loki, z le občasni poživitvami.

Ko smo leta 1959 v dobri veri, da lahko začnemo s propagando privabljati turiste, povabili novinarje iz Zagreba, Novega Sada, Osijek, Sombora in Beograda na štiridnevno bivanje v Loko in v obe dolini, so na turistični tiskovni konferenci pri predsedniku občinskega ljudskega odbora povedali tole:

»Nad lepoto Škofje Loke in okolice smo impresionirani! To je čudovit kraj! Toda povejte nam, kaj pa poleg tega lahko nudite gostu, ki bo pri vas teden dni na počitnicah?«

Danes bi laže odgovoril na to vprašanje, vendar bi bili še vedno v zadregi.

Turistično društvo

Prvega aprila 1952. leta se je v prostorih »rdečega kotička« Mestnega ljudskega odbora Škofja Loka v zgradbi št. 38 na Mestnem trgu ob 19. uri zbralo 41 udeležencev na ustanovnem občnem zboru in ustanovilo Turistično društvo Škofja Loka.

Na ustanovnem občnem zboru izvoljeni prvi upravni in nadzorni odbor Turističnega društva se je konstituiral na sestanku 7. aprila v mali sobi Mestnega gostinskega podjetja (Krona) takole: Števo Šink, predsednik; Tone Pirc, podpredsednik; Vladimir Žužek, tajnik; Geza Koložvari, blagajnik; Stane Remškar, gospodar; Janko Regvat, propagandist; Ivan Brodar, Karl Plestenjak, Franc Reš, Anton Ogrin, Mara Pehar, Branko Popov in Radovan Tomanič člani. Nadzorni odbor: Ivo Plestenjak, Franc Zebre in Jože Babič.

Predsednik pripravljalnega odbora in prvi predsednik Turističnega društva notar Števo Šink je na ustanovnem zboru obširno orisal dejavnost bivšega Olepševalnega društva v Škofji Loki, katerega delo naj bi nadaljevalo novo društvo. Pripomnil je, da je bilo Olepševalno društvo zelo agilno in uspešno ter je s skromni sredstvi mnogo prispevalo k lepšavi mesta in okolice. Delo Turističnega društva pa je mnogo širše, ker je treba misliti na gradnjo raznih turističnih objektov in naprav, ki bodo vabile tujce-turiste, za kar ima Loka s svojo okolico vse naravne pogoje.

Zanimivo je, da se je o tem razpravljalo že na ustanovnem zboru 1952, na katerem so diskutanti predlagali: gradnjo hotela, gradnjo kopališča, asfaltiranje cest, ureditev sprehajališč in parkov ter ureditev gostinstva. Na povabilo predsednika občine je bila društvu izkazana pozornost, da prisostvuje pri sestavi mestnega proračuna, ko se bodo iz pozicije komunalne dejavnosti dotirala sredstva Turističnega društva.

Izredno lep začetek. Društvo ni bilo nič manj agilno od prejšnjega. S požrtvovalnim delom je bilo mnogo ustvarjenega, še več pa je ostalo na papirju nerealiziranih idej, predlogov, načrtov in programov, ki jih je društvo predvidevalo kot nujnost za vključitev v turistično gospodarstvo. Toda kot že omenjeno, Loka, ki so jo imeli za nerazvito turistično področje, nikdar ni dobila za turistični razvoj potrebnih sredstev. Z decentralizacijo gospodarstva pa je vse breme padlo na komuno. S svojimi sredstvi je bila prešibka, da bi upala tvegati kapitalno plansko zgraditev turističnih objektov in naprav, ki Loki manjkajo za vključitev v sodobno domače in mednarodno turistično tržišče, ki postaja vedno bolj zahtevno.

Turistično društvo je tako nadaljevalo svoje življenje vse do današnjega dne. Nesebični člani, voljeni v upravne odbore, so z dobro voljo vztrajali in iz leta v leto s skromnimi sredstvi požrtvovalno potiskali voz turizma k napredku. Če je bil ta napredek še tako skromen, bil je napredek, ki ga ne gre podcenjevati, zato ne bo odveč, da bežno pregledamo delo turističnega društva od ustanovitve do danes.

Člani prvih društvenih organov so se spoprijeli z delom z vso resnostjo in vztrajnostjo. Ni izostal tudi moralni in materialni uspeh. Društvo se je takoj lotilo raznih komunalnih akcij za olepšavo mesta. V prizadevanju, da se izboljša stanje starega kopališča v Puštalu in poživi kopališko življenje, je 2. avgusta 1952 s sodelovanjem Veslaškega kluba priredilo zelo uspešno »Beneško noč« na Poljanščici. Finančni uspeh je bil izreden, S sodelovanjem Muzejskega društva pa je 12. oktobra priredilo prvi meddruštveni izlet v Kropo, Kamno gorico in preko Bleda, Jesenic ter Žirovnice v Prešernovo rojstno vas Vrbo.

Še en zanimiv podatek iz prvega leta obstoja društva. V novembru se je že odločno postavila zahteva o izdelavi perspektivnega in operativnega plana turističnega razvoja Škofje Loke ter potreba po ustanovitvi turističnega biroja s stalnim uslužbencem. V marcu 1953 je dozorela ideja o ustanovitvi biroja in avtobusnega podjetja prvenstveno za relacijo Škofja Loka — kolodvor in za organiziranje izletov. Tako je Turističnemu društvu uspelo odpreti na Mestnem trgu v Žigonovi hiši (Borovo) prvi potovalni urad, ki je predhodnik in ustanovitelj današnjega turistično-prometnega podjetja »Transturist«.

Društvo ni bilo osamljeno in ni živelo zaprto življenje. Občinski organi in nekateri napredni Ločani so nekaj let sodelovali in pomagali, da bi se turizem v Loki ponovno razvil.

Ko je pripeljal društveni šofer prvi turistični avtobus »Saurer«, bil je zelo lep, pred potovalni urad na Mestni trg, so se Ločani zbrali, ga občudovali in se čudili kot pred osemdesetimi leti prvi petrolejki.

Upravni odbor je v celoti pokazal svojo zrelost in se izkazal kot pravi turistični preprodatelj. V dveh, treh letih obstoja je sprožil niz aktualnih predlogov, ki pa žal še danes niso vsi realizirani.

Kako napredna je bila miselnost Turističnega društva, zadostujejo že gornji podatki. Do leta 1955 so bile zahteve že naslednje: gradnja hotela, gradnja

novega kopališča, gradnja novih gostinskih obratov, kavarne in slaščičarne, olepšava in komunalna ureditev mesta, določitev mest za plakativiranje, določitev lokacije in ureditev camping prostora, akcija za izdajo lastnega prospekta, prireditve, izleti in tesno sodelovanje z občinskimi organi in urbanisti, da bi iz Loke napravili priljubljen turistični kraj.

Uspešno leto 1955

To leto je bila proslava 50-letnice obstoja Turistične zveze Slovenije. Nam pa je poznano leto 1895 kot začetek delovanja Olepševalnega društva v Škofji Loki, torej smo hkrati praznovali 60-letnico škofjeloške turistično olepševalne dejavnosti.

To je nov dokaz, da na zgodovinski poti razvoja turistične miselnosti Škofja Loka prednjači v Sloveniji.

Turistično društvo se je mrzlično pripravljalo na ta pomembni praznik. V spomin na ustanovitev Olepševalnega društva je obnovilo skoraj vsa sprehajališča Slavka Flisa.

Zveza med Turističnim društvom in Muzejskim društvom, od katerih je na eni strani Števo Šink predsednik in na drugi strani podpredsednik, dovede do naslednjega dogovora:

Muzejsko društvo je prevzelo delo arheoloških raziskav in izkopavanja Krancija, Turistično društvo pa obnovitev poti od Kobile do Starega gradu.

Na Kranciju se je odkril lep del zgodovine našega mesta. Vsa dela za obnovo starih in zgraditev novih sprehajališč so opravili dijaki. Pot od Kobile do Starega gradu je bila romantično lepa in grmovja očiščene razvaline Starega gradu so bile vidne od daleč. Vse turistične poti in sprehajališča so bila markirana z zeleno-rumeno barvo, da so se ločila od markacij Planinskega društva. Napisi na Mestnem trgu so opozarjali na zeleno-rumene markacije, ki so vodile po poteh in sprehajališčih naših senčnih gozdov in na kopališče. Nedokončana pa so bila opozorila na spomenike NOB in na krajše izlete do izvirnih zanimivosti: freske v cerkvi na Križni gori in Crngrobu, vzdane nagrobne spomenike in reliefe na cerkvi v Stari Loki, gotško cerkev s freskami in kasetiranim lesenim stropom na Gostečem, gotško cerkev na Suhu z baročnimi zlatimi rezljanimi oltarji ter razne privatne kmečke hiše z gotskimi in baročnimi portali, lesenimi stropi in freskami.

Uredili so nasade, postavili stalne klopi, prebelili in očistili so pročelja mnogih hiš in cvetje na oknih je ponovno okrasilo Loko.

Vodna drča (tobogan) na kopališču je bila novost, ki jo daleč nakrog še niso poznali. Prinesla je toliko veselja mladim in starim kopalcem, da se od jutra do večera niso mogli zvrstiti. Jože, Tone in Rudi, člani upravnega odbora TD, so kaj hitro rešili ta problem. Po vzorcu žigosanja živine so poštempljali vse otroke, ki so želeli po vodni drči v Soro. Kdor ni imel na roki odtisnjene štampiljke turističnega društva, ni imel pravice na tobogan. En dinar je stal odtis štampiljke. Nekaj let je trajalo navdušenje za drsanje na vodni drči, seveda brez štampiljke.

Danes ni več teh skrbi, ker je tobogan pred nekaj leti odnesla voda. Propadel je tudi Krancelj in vsa sprehajališča, Stari grad in markacije pa ne zaradi vode, ampak zaradi denarja. Nihče ni vzdrževal naprav in objektov.

Turistični teden in nagradno tekmovanje

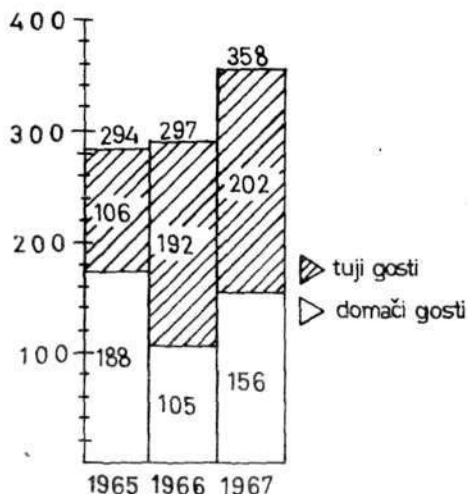
Še vedno smo v letu 1955. V proslavo obletnice je turistično društvo organiziralo prvi turistični teden in prvo nagradno tekmovanje za olepšavo mesta.

Ni toliko važna ugotovitev, s kakšnimi sredstvi je Loka želela oživljati turistično razpoloženje, kot dejstvo, da so pri tem sodelovali prav vsi: občinski organi, družbene organizacije, gospodarstvo in prebivalci.

Najbolj pomembna je bila turistična razstava v telovadnici osnovne šole. Mesto je zopet zaživelo. Obiskovalci razstave so si ogledali tudi prireditve, ki so bile organizirane po turističnem, planinskem in telovadnem društvu, tabornikih in mladini. Tudi na najmlajše niso pozabili. Prava javna prireditve so bile »dirke« s skiri na Lontrgu. Zmagovalcem večje, drugim udeležencem manjše čokolade pa je za nagrado in udeležbo delilo Turistično društvo.

Sizifovo delo

Od tu dalje je šlo bolj navzdol kot navzgor. Že leta 1956 so na občnem zboru Turističnega društva ugotavljali, da bo za rešitev turizma potrebno predvsem dvigniti turistično zavest, ki je v Loki zares na nizki stopnji, in bo potrebno vzgojiti miselnost, da je tudi Loka turistično mesto. Leta 1957 so pri ObLO ustanovili Svet za turizem in gostinstvo. Organizirali so tečaje za turistične vodiče. Nadaljevali so z nagradnimi tekmovanji za olepšavo mesta. Pri-

Prenočitve turistov v privatnih sobah

rejali so turistične tedne. Pričelo se je s kreditiranjem turističnih sob. Leta 1953 je odbor društva nakazal potrebo, da pristojni občinski organ skliče konferenco vseh gostinskih in turističnih delavcev zaradi reševanja turistično-gostinske problematike, ki je še vedno žgoča v Loki. Leta 1959 so predlagali naj ObLO sprejme sklep, da se Škofja Loka prizna za turistično mesto. Pričeli so z gradnjo novega kopališča v Puštalu, ki pa še danes ni kolavdirano in dokončano kot turistično-rekreacijski center, kakor je bil zamišljen v prvotnem načrtu.

Vsako leto se je ponovno ugotavljalo, da je treba težiti za tem, da bi se raven turistične zavesti Ločanov dvignila. Kreditirane sobe niso bile nikdar v celoti zasedene, ker je vsak gost spraševal, kaj mu lahko še nudimo za zabavo, ki si jo je po treh dneh bivanja zaželel. Po odplačilu kreditov sobe niso bile več vezane na oddajo turizmu in so se začele uporabljati v privatne namene ter jih je bilo iz leta v leto manj. Tako je prišlo turistično društvo leta 1961 v krizo in je bilo tik pred razpustom.

Da je vse to res, lahko razberemo iz diagrama o številu gostov v privatnih turističnih sobah v letih 1965, 1966 in 1967, ki so bile kreditirane za nabavo opreme v skupnem znesku 21 milijonov 810 tisoč starih dinarjev:

Podatki o številu gostov, ki so prenočevali v privatnih sobah, so kaj skromni. Kljub temu nam diagram nakazuje naslednjo oceno: število domačih gostov pada v korist inozemcev. Oba pojava zahtevata trezno presojo, kaj in kako ukrepati, da bo Loka sposobna v bodoče pridobivati in zadovoljevati domače in tuje goste. Oba pojava gibanja turistov narekujejo potrebo po rešitvi vprašanja, kaj je s stacionarnim turizmom v Škofji Loki.

Prireditve

Mnogo več uspeha je imela Škofja Loka s prireditvami. Našteli jih bomo le nekaj, te pa so bistveno spremenile življenje v malem mestu, ki je zaradi njih gospodarsko, kulturno in turistično zadihalo.

Gospodarska razstava kot prva demonstracija povojnega škofjeloškega gospodarstva je bila uspešen prispevek k poživitvi poletne sezone 1956. Tedaj je bil izdan prvi škofjeloški prospekt v nakladi 10.000 izvodov.

Gospodarska razstava v šoli, z veseličnim prostorom in zelo uspelo modno revijo ter drugimi prireditvami je dokazala, da se v Loki kaj hitro razvije turistično življenje, če ga Ločani složno organizirajo.

Kakšna naj bo Loka v poletju, pa so pokazale uspele Prve škofjeloške poletne prireditve v avgustu in septembru 1963. »Visoška kronika«, folklorni večer in »Cvetje v jeseni« so privabili množice ljudi iz vse Slovenije in iz zamejstva.

Mednarodne motorne dirke, organizirane po domačem Avto-moto društvu, so utrdile ugled Škofje Loke na vseh kontinentih sveta in vsako leto spreminjajo malo mestece v mednarodno mesto.

Groharjeva slikarska kolonija, ki jo je kreditiralo Turistično društvo, dokazuje, da je Loka lepa, če so jo sodobni slikarji izbrali za kraj ustvarjanja. Pri tem je vredno pripomniti, da so slikarji že od nekdanj izbrali Loko za kraj oddiha in ustvarjanja. Že imena Grohar, Jakopič, Šubic, Jama, Sternen, Birolla, hrvaška slikarka Jelka Strupi in še drugi, ki so bili dolga leta stalno naši gosti, prijatelji in oboževalci Loke, povedo, da je naše mesto z okolico lepo, romantično in prijetno.

Škofjeloški muzej je stalna »prireditve«. Muzejsko društvo ima s svojimi dolgoletnimi požrtvovalnimi člani odbora največ zaslug za razvoj turizma.

Letošnji trinajsti tradicionalni izseljeniški piknik 4. julija 1968 na loškem gradu je bila fantastična povorka množičnosti, kot jo Loka že dolgo ne pomni.

Četrto javno kopališče

Leseno kopališče ob Poljanščici je dotrajalo in se je že leta 1953 rodila ideja za novogradnjo škofjeloškega kopališča. Pri ObLO je bil imenovan poseben odbor, ki je leta 1955 razpisal anketo o lokaciji in vrsti gradnje. Ta odbor je osvojil varianto športnega bazena ob Selščici, na nasprotni strani Vinčarjev. Druga lokacija je bila določena ob sotočju obeh Sor v Sovodnju za športnim igriščem. Tako se je nekaj časa razmišljalo o gradnji dveh kopališč: športnega in turističnega. (Kakšna škoda, da to ni bilo uresničeno!) Močnejša je bila varianta, da se kopališče zgradi na mestu že obstoječega starega kopališča ob Poljanščici v Puštalu. Tri leta pozneje je 7. 2. 1956 prenehal delovati kopališki odbor pri občini in je nadaljnje delo okoli gradnje prevzelo Turistično društvo.

Razen osrednje stavbe in ureditve obrežja je bila v načrtu velikopotezna ureditev okolice, ki pa se ni mogla uresničiti. Junija 1958 so začeli z gradnjo, 20. junija 1959 pa je bilo novo kopališče v Puštalu odprto. Žal je prihodnje leto voda zalila spodnje prostore in stavba sedaj ni uporabljena, kakor je bilo zamišljeno.

Splošna turistična problematika

Zakaj ni bil turizem v občini udeležen pri delitvi sredstev, je težko navesti. Zavedati se moramo, da naše mesto ni industrijsko, pa tudi ne izrazito turistično mesto. Vendar so temelji za razvoj turizma že davno postavljeni in Loka ima pogoje, da bo vedno bolj turistična.

Smo v obdobju avtomobilskega turizma, hitrih sprememb in čudovitega napredka proizvodnih sil, ki so popolnoma spremenile pojem časa, dimenzij in prostora. Milijonske množice se gibljejo, potujejo, venomer iščejo turistične zanimivosti, atrakcije, sonca in sence, vodo in sneg, kulturo in zgodovino, zabavo in šport, lov in ribolov pa tudi mir. Motorizirani turisti so nas sami našli. Od nas je odvisno, kako jim bo naš kraj všeč in s kakšnimi sredstvi jih bomo čim dlje zadržali in kaj vse smo pripravili za razvoj turistične komercialne.

V Loka so tri menjalnice za inozemske turiste. Turistično informativni biro na Mestnem trgu je menjal leta 1965 za S din 778 tisoč, leta 1966 za 1 milijon 876 tisoč, leta 1967 za 5 milijonov 960 tisoč in v prvem polletju leta 1968 za 5 milijonov 260 tisoč tujih valut. To so podatki samo ene škofjeloške menjalnice. Zneski niso visoki, povedo pa, da nas obiskujejo inozemci, in sicer iz leta v leto močnejše. Po odkupu valut sodeč, prihajajo k nam prehodni turisti iz Italije in Avstrije ter Nemčije. Nadalje obiskujejo Loka Francozi, Nizozemci, Amerikanci, Švicarji, Belgijci, turisti iz skandinavskih držav, Angleži in drugi. Zopet en podatek za razmišljanje in za orientacijo in nov signal: ne odlašati z vlaganjem v turizem in s turistično pripravljenostjo.

Z uvedbo prostih sobot bo Loka vedno bolj privlačna za Ljubljano in druge kraje Slovenije in se ponuja misel o weekend turizmu in campingu, ki ga Loka z okolico lahko pripravi za tiste, ki nimajo lastnih weekendov. Izletniški turizem tudi spada v to skupino, za katerega imamo naravnost čudovite pogoje, le komercialno izkoriščati ga ne znamo. Lov in ribolov že danes privabljata tuje.

Ne gre podcenjevati zimskega turizma, ker so motorizirani interesenti zelo blizu in je škoda, da se Stari vrh ne razvije v zimsko in poletno športno po-

stojanko, samo opremiti ga je treba. V Loki seveda manjka sankališče, drsališče, vlečnice za smučarske terene in druge naprave za razvoj zimskega turizma. Graditi moramo na tranzitnem turizmu in tudi na stacionarnem, kar zahteva investicije z ekonomsko računico, vendar Loka na to čaka, ima vse pogoje in zasluži, da se razvije in proklamira za turistično mesto.

V zadnjem času se je stanje turistične pripravljenosti znatnoboljšalo. Urejeno staro gostinstvo in nove gostilne vračajo Loki upanje in pogoje za širjenje turistične dejavnosti. Modernizirana slaščičarna s poslovalnicami, kavarna »Loški hram«, modernizirano gostinsko podjetje »Krona« s solidno postrežbo in prav dobro kuhinjo, restavracija »Turist«, nova gostilna pri »Mostu«, pri »Miholu«, Ljudska restavracija na Lontrgu, gostilna »Pod klancem«, bife »Krona«, bife »Tobak«, restavracija »Sora« na kopališču, »Plevna«, bife »Market«, bife na gradu, gostilna Vincarje, Mini hotel »Zorka« in nova blagovnica »NaMa« s teraso in restavracijo in druge gostilne in lokali trgovske mreže ter urejanje mesta v zadnjem času, čistoča in komunalna dejavnost, so zelo razveseljivi pojavi, ki vlivajo upanje, da je konec turistične krize in da se bo mesto še nadalje razvijalo v tej smeri, po poti turistične tradicije.

Turistično društvo se je v letu 1966 intenzivno pripravljalo na mednarodno leto turizma in je postavilo temelje propagandi, da so bile leta 1967 lahko izdane naslednje propagandne edicije: 30.000 izvodov prvega barvnega prospekta Škofje Loke s Selško in Poljansko dolino (skupno delo vseh TD v občini Škofja Loka), 8 kosov barvnih razglednic v nakladi 40.000 izvodov, cenik z informacijami 17.000 izvodov, cenik za turistične sobe 500 izvodov. Zelo pomembna pa je izdaja posebnega zemljevida »Škofjeloško ozemlje in soseščina« v nakladi 5000 izvodov, ki sta ga izdelala loška rojaka avtor prof. France Planina in risar France Otujac.

Ob mednarodnem letu turizma 1967 je Turistično društvo končno našlo stik in sodelovanje z občino Škofja Loka, ki se je s posebnim odborom angažirala za reševanje turistične problematike, kar je edino pravilno, da se tudi iz gospodarskega in družbenega vidika in ne samo iz društvenega složno razvija turistična miselnost pri Ločanih!

Analiza razvoja turizma v stoletnem razdobju

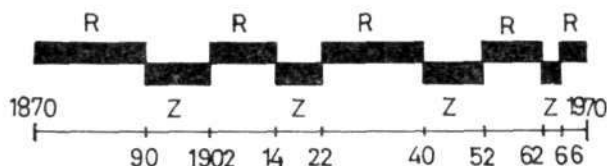
Slika o razvojni poti turistične miselnosti ne bi bila popolna, če ne bi skušali proučiti zbrani material tako, da izluščimo določene podatke in pojave, ki bi nam omogočili, da se na podlagi izkušenj vsaj delno približamo stvarnosti razvoja turizma v Škofji Loki.

Številčni podatki so kaj skromni in ne moremo podati analize o gibanju gostov, zasedenih turističnih sobah, nujenju gostinskih uslug, nočitvah, cenah in podobno, zato poskusimo priti do zaključka na podlagi podatkov in pojavov, ki so oprijemljivi.

Pojavi, ki so vplivali na razvoj turizma so: Škofjeloška kopališka družba 1873, godba, sprehajališča, klopi, mize, obnova potov in olepšava. Če računamo pripravo za ustanovitev kopališke družbe, mirno lahko izberemo leto 1870 za začetek razvoja turistične dejavnosti v Škofji Loki. Nadalje propad kopališke družbe 1890. Prva petrolejka v Loki (1870—1880) in prva mestna javna električna razsvetljava v Sloveniji 1893 ter vodovodi. Olepševalno društvo 1895 in gradnja drugega kopališča na Selščici. Propaganda 1908 in pripravljenih

76 sob s 132 ležišči, brez privatnih sob. Prva svetovna vojna 1914—1918. Po-vojna sprememba strukture letoviščarjev in gradnja tretjega kopališča 1928, prvič na Poljanščici. Predvojna in povojna pripravljenost gostinstva in prebivalcev za razvoj turizma. Druga svetovna vojna 1941 in stagnacija do leta 1952. Ustanovitev Turističnega društva 1952, zgraditev četrtega kopališča 1959 in propaganda za pridobivanje privatnih sob ter turistov. Redukcija gostinstva 1962 in ponovni napor za oživljanje turizma.

Na podlagi opisanega gradiva določimo točke oživljanja in razvoja ter padanja in zastoja turistične dejavnosti v sto letih.

Obdobja turističnega razvoja in zastoja v sto letih

Začetek razvoja 1870, kulminacija in zlom 1890, oživljanje in razvoj od 1902 do 1914, ponovno padanje in zastoj do 1922, ponovno oživljanje in najvišji razcvet 1940, nakar stagnacija do 1952, rahlo oživljanje, ki je zatrto z večjim zlomom 1962 in zadnje oživljanje od 1966 dalje.

Iz tega lahko sklepamo, da je bila stoletna razvojna pot turizma v Škofji Loki zelo neenakomerna, z dokajšnjimi periodičnimi valovanji.

Z analizo grafičnega prikaza pridemo končno do naslednjega zaključka: V stoletnem razdobju od leta 1870 do predvidenega leta 1970 se je turistična dejavnost v Škofji Loki 64 let oživljala in razvijala in 36 let padala in mirovala, in sicer takole:

Oživljanje in razvoj:

+
1870 do 1890 = 20 let
1902 do 1914 = 12 let
1922 do 1940 = 18 let
1952 do 1962 = 10 let
1966 do 1970 = 4 leta

Skupaj = 64 let

Padanje in zastoj:

-
1890 do 1902 = 12 let
1914 do 1922 = 8 let
1940 do 1952 = 12 let
1962 do 1966 = 4 leta

Skupaj = 36 let

To pomeni, da se je turizem v Škofji Loki razvijal 5-krat za poprečno dobo po 12,8 let in 4-krat zastal poprečno po 9 let od leta 1870 do predvidenega 1970.

Če se sedaj pogledimo v obdobja oživljanja in razvoja škofjeloške turistične dejavnosti, pridemo do zelo interesantne ugotovitve, da so Ločani najbolj intenzivno razvijali turizem v času znanih evropskih gospodarskih kriz leta 1873, 1884, 1892, 1907, 1920 in 1929. Za to trditev je sporno samo leto 1892, ki smo ga mi razporedili med padanje turistične dejavnosti; leto 1920 pa je prezgodnje, ker smo označili začetke oživljanja leta 1922.

Zastoj pa je v glavnem posledica obeh vojn, v začetku propad kopališke družbe in leta 1962 redukcija gostinstva.

Zdi se, da je razvoj turizma po drugi vojni kljub nihanju med oživljanjem in mirovanjem še vedno pod normalo in pod predvojnim nivojem. To pa zahteva novo analizo proučevanja vzrokov in vplivov za takšno stanje, kot tudi analizo o temeljnih pripravah za bodočnost, ker je že po občutku Škofja Loka v obdobju, v katerem lahko pričakuje dvig turizma.

Sklepne misli

Administrativna politika je ustvarila nedinamično strukturo gospodarstva, dočim ponudba in povpraševanje narekujejo potrebo po dinamičnem prilagajanju tržni situaciji. Če samo pomislimo, da je leta 1967 prestopilo naše meje 28 milijonov tujcev in da je vedno večji pritisk motoriziranih turistov iz Avstrije, Italije, Nemčije, Nizozemske, drugih držav in domačih avtomobilistov na gorenjsko področje in da smo pri vsem tem ustvarili minimalni turistični promet, potem se vprašamo, če je struktura škofjeloške ekonomike prilagojena času, ki sili turistično znamenite kraje že izven jugoslovanskega prostora in jih vključuje v evropsko turistično ekonomiko.

To je osnovna misel, ki je vodila avtorja tega članka k razmišljanju, kam opredeliti Škofjo Loko. Sprehod skozi stoletno razdobje razvoja turistične dejavnosti je skromen in v dobri veri napisan pripomoček za nadaljnje razglabljanje, jasno pa pove, da je Škofja Loka s svojo okolico tradicionalno in znamenito turistično področje, zanimivo celo za zahtevnejše turiste.

Če se strinjamo s to ugotovitvijo, potem bo namen članka dosežen, če se ustvari razpoloženje in ozračje za razmišljanje in sproži začetek javne razprave o turizmu kot gospodarski panogi škofjeloškega gospodarstva.

Naša skupna naloga bo potem, da prvenstveno določimo smer razvoja in ugotovimo obliko, ki bi ustrezala sodobnemu razvoju motoriziranega turizma, da bi končno lahko začeli z etapno graditvijo turističnih objektov in naprav. Smo na točki, ki vodi k razvoju, pred nas so postavljene popolnoma nove zahteve, zato ne gre žalovati za preteklim turizmom. Način življenja, način potovanja, navade in običaji, življenjska raven, prav vse in celo klima se je spremenila, zato bi se lahko poslovili od preteklosti v spominu na igro, v kateri Roksi pravi: »Ne jokajmo zaradi razlitega mleka, saj je tako dosti vode v njem!«

Povsem drugačna je naša vloga v bodočnosti, ki nalaga Ločanom odgovorno nalogo, da bi za 1000-letnico srednjeveškemu spomeniku Škofji Loki obnovili turistični pečat, ki so mu ga naši predniki vtisnili že v preteklem stoletju.

Pri p o m b a: Pisec članka se zahvaljuje notarju Števu Šinku in prof. Francetu Planini, posebno pa svojemu očetu za podrobne podatke o turistični dejavnosti v Loki v preteklem in v začetku tega stoletja in vsem, ki so z nasveti ali drugače pripomogli, da zanimivi dogodki v razvoju loškega turizma ne bodo pozabljeni. Namen tega prvega opisa loške turistične dejavnosti je, da bi Ločani te podatke dopolnili in se zavzeli za nadaljnji razvoj turističnega gospodarstva.

Viri

Arhiv TD Škofja Loka: Zapisniki sej upravnega odbora in poročila na občnih zborih ter razni pregledi in zapisi (1952—1968). — Dr. Aleksander Bajt: Politična ekonomija, 1962. — Tine Lah: Ekonomika in ekonomska politika Jugoslavije, 1966. — Vinko Pintar: Referat o problematiki gostinstva in turizma v Škofji Loki na konferenci SZDL 1962. — Janez Planina: Osnove turizma, Maribor 1961; Ekonomika turizma, Ljubljana 1964. — Števo Šink: Referat predsednika TD na slavnostni seji 1955. — Vladimir Žužek: Referat predsednika TD o razmerah našega turizma na konferenci SZDL, 1962.

Zusammenfassung

DER ENTWICKLUNGSGANG DES FREMDENVERKEHRSWESENS IN ŠKOFJA LOKA

Der Autor stellt fest, daß die Stadt Škofja Loka mit ihrer Umgebung ein interessantes touristisches Gebiet mit hundertjähriger Tradition darstellt und daß sich Spuren des Fremdenverkehrs hier schon im Anfangsstadium des europäischen Tourismus bemerkbar gemacht haben. Die Stadt, die sich an das grüne, nach ihr benannte Bergland anlehnt und von zwei Flüssen, der Poljanska Sora und der Selška Sora, umflossen wird, ist ein selten gut erhaltenes Denkmal mittelalterlicher Baukunst. Die beiden Flüsse erwärmen sich im Sommer bis zu 25° C, so daß für die Entwicklung des Fremdenverkehrs das Badewesen besonders bezeichnend ist. Schon im Jahre 1873 wurde in Škofja Loka eine Badegesellschaft gegründet und das erste Bad an der Selška Sora errichtet, doch verfiel die Gesellschaft bald. Im Jahre 1895 wurde ein Verschönerungsverein ins Leben gerufen, der dann am selben Fluß die zweite öffentliche Badeanstalt eröffnete. Ein Hochwasser riß diese Anstalt mit ihrem gesamten Inventar fort, so daß der Verschönerungsverein im Jahre 1928 eine dritte Badeanstalt aufführen ließ, jedoch diesmal in Puštal an der Poljanska Sora. Als der Holzbau dieses Bades zu verfallen begann, erbaute der jetzige Fremdenverkehrsverein im Jahre 1959 an derselben Stelle ein neues Bad, das vierte der Reihe. Als bezeichnend sind an zweiter Stelle die früher zahlreichen, gut geführten Gasthäuser in Škofja Loka mit ihren Fremdenzimmern und schattigen Gastgärten zu erwähnen. In den Sommern vor dem ersten und zwischen den beiden Kriegen war Škofja Loka nie ohne Sommergäste und die Einwohner schränkten sich in ihren Wohnungen ein, um den Touristen Privatzimmer abgeben zu können.

Der zweite Weltkrieg unterbrach und schädigte den Entwicklungsgang des Fremdenverkehrs in Škofja Loka recht empfindlich, so daß er lange Zeit nicht wieder aufleben konnte; das Gastgewerbe wurde eingeschränkt und alle verfügbaren Zimmer wurden von neu zugezogenen Einwohnern besetzt. Der erwähnte, im Jahre 1952 gegründete Fremdenverkehrsverein (Turistično društvo) setzt nun die Entwicklungslinie der touristischen Tätigkeit in Škofja Loka fort. Er gründete ein eigenes Touristisches Informationsbüro und erweckte den Fremdenverkehr der Stadt zu neuem Leben. Im Anfang wurde besonderer Nachdruck auf Veranstaltungen für gelegentliche Gäste und das einheimische Publikum gelegt, allmählich wurden aber das Gaststättenwesen und die Vermietung von privaten Fremdenzimmern neu organisiert, so daß Škofja Loka seine Fremdenverkehrskrise teilweise schon überwunden hat und sich sowohl auf den Durchgangstourismus als auch auf den stationären Tourismus vorbereitet. Die allgemeine Motorisierung hat es mit sich gebracht, daß die Stadt von Tag zu Tag stärker besucht wird, und dies von einheimischen und ausländischen Besuchern seines hervorragenden Museums, seiner mittelalterlichen Denkmäler und der Denkmäler des slowenischen Befreiungskampfes, von Jägern und Sportfischern, Badegästen und Skiläufern, Ausflüglern in die wunderbar ruhige und idyllische Umgebung, Bergwanderern, die die Gipfel des Berglandes von Škofja Loka ersteigen, und noch anderen Touristen. Dieser Zudrang ist ein Mahnzeichen dafür, daß die Stadt touristisch noch nicht genügend vorbereitet ist und daß die Entwicklung des Fremdenverkehrswesens noch bedeutende Mittel und Anstrengungen erfordern wird, wenn die hundertjährige Tradition weiter gepflegt werden und die Tausendjahrfeier der Belehnung der Bischöfe von Freising mit dem Gebiet von Škofja Loka, die 1973 stattfindet, auch in touristischem Sinne gestaltet und damit gebührend geehrt werden soll.